

Inhoud

Inleiding	7
1 Samoeraigangsters	17
2 De families	39
3 Onderwereld van Kyoto	67
4 School voor pooiers	100
5 Slechteriken	114
6 De nationale essentie	127
7 Yakuzazwarthemden	149
8 Opstaan uit de puinhopen	175
9 Binnenlandse defensie	201
10 De syndicaten	229
11 De extreme manier	251
12 Burgeroorlog	282
13 De zeepbel spat uiteen	305
14 Doodstraf	324
Conclusie	347
Illustratieverantwoording	359
Woordenlijst	361
Bibliografie	363
Noten	375
Register	385

Inleiding

Van alle landen heeft Japan aantoonbaar de meest *georganiseerde* criminele onderwereld. De Japanse illegale economie wordt sinds jaar en dag gedomineerd door een netwerk van grote gangstergroepen die elk uit tientallen of zelfs honderden bendes bestaan. Ze zijn verbonden door zogenaamde familiebetrekkingen en eden van trouw en sommige kunnen hun genealogie helemaal tot in de achttiende eeuw terugvoeren. Hun voornaamste zakelijke activiteiten zijn dezelfde als die van criminele bendes in andere landen: controle over de gokspellen, zwarte markten, afpersing en de sekshandel. Dat neemt niet weg dat hun cultuur en mythologie typisch Japans zijn en hun geschiedenis verstrengd is met de sociale veranderingen in Japan sinds het tijdperk van de samoerai.

De naam van deze penozegroepen is altijd ongrijpbaar geweest. In politierapporten over de samoerai uit het begin van de negentiende eeuw worden getatoeëerde gokkers beschreven die waren georganiseerd in bendes die *ikka*, ‘families’, werden genoemd. De leiders hiervan noemden zichzelf soms mannen van eer en beschermheren van hun lokale gemeenschap, en volksschrijvers gaven hun dan ook de naam *kyōkaku*, ‘ridderlijke types’. De groepen zelf konden deze benaming wel waarderen en vanaf het eind van de negentiende eeuw noemden ze zich openlijk *ninkyō dantai*, ‘ridderlijke groepen’. Japanse politiechefs, die de ware aard ervan maar al te goed kenden, bestempelden hen liever als *soshiki bōryokudan*, ‘georganiseerde gewelddadige groepen’, wat sinds de jaren twintig de officiële politieterm is.

Rond diezelfde tijd kozen de groepen een andere naam voor hun leden. Dankzij kabukitheaters en populaire fictie werd de *yakuza-mono* (een ‘waardeloze of slechte figuur’), populair, meestal een bandiet of zwerver die de kost verdiende aan de goktafels. De term *yakuza*, aan-

vankelijk Bargoens voor een gokker, werd vanaf het begin van de twintigste eeuw geassocieerd met gangsterdom. Een gangsterfilm uit 1937 over bendes die streden om de macht in een haven had als titel *Hatoba yakuza* oftewel *Yakuza aan de waterkant*.

Tijdens de opmerkelijke economische bloei van Japan na de Tweede Wereldoorlog begonnen westerse journalisten belangstelling te krijgen voor de Japanse bendecultuur en lieten ze de wereld kennismaken met de term *yakuza*. Sommige Amerikaanse schrijvers namen de gewoonte over om de eerste letter in kapitaal te zetten en hadden het over 'de Yakuza' alsof het de naam was van een organisatie, zoals ze het ook over 'de Maffia' of 'the Mob' hadden. Rond 1970 kwamen sommige ridderlijke types in verzet tegen het stempel *yakuza*, dat toen een extreem negatieve connotatie had, maar door de internationale bekendheid bleef die naam. Aangezien Japanse zelfstandige naamwoorden in het enkelvoud hetzelfde zijn als in het meervoud, kan *yakuza* staan voor een lid ('Hij is een *yakuza*') of het collectief ('De *yakuza* zijn gevaarlijk'). Nog altijd is *yakuza* geen woord dat in beschaafde gesprekken in Japan gemakkelijk in de mond wordt genomen. Oudere mensen mimen het vaak door met een vinger over hun wang te strijken alsof ze een litteken laten zien, het symbolische kenmerk van een gangster.

Toch zijn in Japan eufemistische uitspraken over ridderlijkheid en eer in de onderwereld niet volledig in onbruik geraakt. Een journalist of een andere officiële gast die toestemming krijgt voor een bezoek aan het hoofdkantoor van een *yakuza*-organisatie krijgt nu waarschijnlijk een geschreven gedragscode onder ogen die zogenaamd bepaalt hoe de leden zich dienen te gedragen. Die code bevat gewoonlijk de opdracht 'de geest van ridderlijkheid hoog te houden', naast instructies beleefd te zijn, bevelen op te volgen, loyaal aan de organisatie te zijn en geen drugs te gebruiken. Als de gast in kwestie rapporten heeft gelezen over de recente juridische problemen van de organisatie, met aanklachten als afpersing, chantage, witwassen, seksslavernij, illegale opsluiting en samenspanning tot moord, zal dat in zijn ogen niet stroken met deze code. Drie woorden die zijn gekalligrafeerd op een rol die ergens in het hoofdkantoor hangt, meestal aan een muur in de ontvangstruimte, *Danketsu. Chinmoku. Hōfuku*, 'Solidariteit. Geheimhouding. Vergelding', geven een beter inzicht in de aard van de organisatie.

Japanse analisten van de onderwereld beschouwen de yakuza doorgaans als een uniek Japans verschijnsel en hebben daarom een hekel aan de term 'Japanse maffia'. Volgens de definitie van maffia die westerse criminologen hanteren gaat het om een criminele organisatie die zich specialiseert in protectie: de maffia levert en verkoopt bescherming, en probeert agressief het monopolie te krijgen op de levering van protectie in specifieke sectoren, legale en illegale. Volgens die definitie vormen de yakuzagroepen zeker een Japanse vorm van de maffia. Er zijn bepaalde vormen van misdaad die yakuza bijna nooit plegen, zoals gewapende overvallen, ontvoering voor losgeld, en huurmoorden. Maar als het om protectie gaat, kent de ambitie van de yakuza geen grenzen. De yakuza zijn in de loop der tijd in bijna elke sector in Japan doorgedrongen, van vismarkten en geisha-agentschappen tot pachinkohallen, vuilnis-ophaaldiensten, het sumoworstelen, speedbootwedstrijden, vastgoedontwikkeling en pornografie.

De geschiedenis van de maffia in andere culturen begint gewoonlijk met de ontdekking van een geheime criminele organisatie, de ontkenning van maffialeden dat zo'n organisatie bestaat en pogingen van de politie om te bewijzen dat die wel degelijk bestaat. Bij yakuzagroepen is dat allemaal niet nodig. De Japanse wet beperkt ze, maar heeft hun bestaan nooit gecriminaliseerd. Het lidmaatschap ervan is niet illegaal en de bazen zijn niet op de vlucht voor de politie. De adressen en telefoonnummers van de hoofdkantoren van de voornaamste groepen zijn voor iedereen beschikbaar. Deze semilegitime status van de yakuza blijft een van de bijzonderste aspecten ervan.

Een ander kenmerk van de yakuza is hun geïsoleerde positie. In tegenstelling tot de Chinese triaden, de Russische maffia en andere bekende criminele organisaties hebben de yakuza over het algemeen geen internationale criminele netwerken opgericht. Ze exporteren geen drugs, verkopen geen wapens aan terroristen noch bedreigen ze de nationale veiligheid met anarchistisch geweld. Ze hebben hun operaties in de loop der jaren weliswaar enorm ingenieus aangepast, maar die blijven beperkt want hun activiteiten vinden vrijwel allemaal plaats in Japan.

De voornaamste bronnen van inkomsten van de yakuza zijn, afgezien van gokken en protectie: woeker en het innen van schulden; het

afdwingen van zakelijke contracten; het oplossen van geschillen; en de belasting op en controle over de duisterdere kanten van de onvermoeibare seksindustrie van Japan. Yakuza-operaties zijn niet altijd roofzuchtig of parasitair. In veel gevallen vragen bedrijven en individuen om de diensten van de yakuza en betalen ze er vrijwillig voor, vandaar de blijvende prikkel voor leden van yakuzagroepen om zichzelf te profileren als efficiënte en betrouwbare fixers.

Een essentieel kenmerk van de yakuza is dat ze zich kunnen verenigen in grote allianties of syndicaten die bestaan uit tientallen of zelfs honderden bendes en decennialang blijven bestaan. De grootste van allemaal is de Yamaguchi-gumi, die opereert vanuit de havenstad Kobe. Na zijn oprichting aan het begin van de twintigste eeuw als een firma die in de havens van Kobe arbeiders leverde, breidde de Yamaguchi-gumi zich snel uit en begon hij invloed uit te oefenen in de Japanse amusements- en sportpromotiesectoren. Tegelijkertijd oefende de Yamaguchi-gumi protectie- en afpersingspraktijken uit in het nachtleven van steden verspreid over heel Japan. Hij belichaamde het talent van de yakuza om met evenveel succes in de onder- en de bovenwereld te opereren, al was periodieke machtsstrijd in de hogere echelons van het syndicaat ook de oorzaak van de bloedigste oorlogen in het criminele circuit van Japan.

Elke yakuzagroep bestaat uit een kern van volwaardige leden plus een ongeveer even groot aantal partners. De meeste leden betalen een maandelijks bijdrage aan de groep, waarvan de hoogte afhankelijk is van hun rang. Leden moeten ook een deel van het geld dat ze in naam van de groep hebben verdiend afstaan, gewoonlijk 10 procent. De baas bepaalt waar het geld voor wordt gebruikt. Dit kan worden besteed aan de dagelijkse kosten, in een fonds voor noodgevallen worden gestopt of worden gebruikt als financiële steun voor degenen die afhankelijk zijn van leden die een gevangenisstraf uitzitten.

Een yakuzabaas wordt geacht goed voor zijn mensen te zorgen, waar hun trouw en gehoorzaamheid tegenover staat. De leden vertrouwen elkaar volkomen en de onderlinge loyaliteit is sterk. Het komt bijna niet voor dat een yakuza in een rechtszaak getuigt tegen een andere yakuza, zelfs niet als die een vijand is. Tegelijkertijd rust er geen taboe op communicatie met wetshandhavers. Vaak waren het succesvolle yakuza-

bazen die relaties met politiechefs of rechercheurs bevorderden, en die relatie vervolgens benutten in het voordeel van hun eigen organisatie.

Japanse rechercheurs krijgen vaak inlichtingen van de yakuzagroepen en hulp bij het oppakken van criminelen, of hulp bij het voldoen aan politiequota's voor arrestaties en in beslag genomen vuurwapens. In ruil daarvoor knijpt de politie een oogje dicht als het gaat om gangsterpraktijken van de yakuza. Als rivaliserende groepen in oorlog zijn, houden politieagenten de wacht bij de kantoren en woningen van de strijdende leiders. Japanse politiemensen schilderen de yakuza in officiële verklaringen gewoonlijk af als een relik van het feodale tijdperk dat uitgebannen moet worden uit de moderne samenleving. In de praktijk overdrijft de politie de dreiging die uitgaat van de yakuza stevast om uitbreiding van de bevoegdheden en het budget van de politie te rechtvaardigen.

De yakuzagroepen beweren dat ze de harmonie in de onderwereld effectief weten te handhaven, wat een deel van hun eigen aanspraak op legitimiteit is. Bijvoorbeeld: *machigai*, wat gewoon 'vergissing' betekent, is de term die yakuza gebruiken voor een gewelddadig conflict. Als er een gevecht losbarst tussen verschillende groeperingen, is er volgens de denkwijze van de yakuza iets fout gegaan. Een belangrijke functie van de frequente rituelen en ceremonies in het formele yakuzabestaan is het behoud van goede relaties tussen de leden. Zo zijn ook de leerschool bij de yakuza, hun gedragscodes en militaire discipline bedoeld om het soort jonge mannen tot de orde te roepen die anders geneigd zouden zijn tot opstandigheid en ontwrichting. Het is niet ongevoen dat een wanhopige moeder haar onhandelbare zoon toevertrouwt aan de zorg van haar lokale yakuzaleider, omdat zij hoopt dat de jongen daar leert hoe belangrijk discipline en zelfbeheersing zijn. Dat zal vrijwel zeker lukken.

Aan de muur van het hoofdkwartier van een groep van de Yamaguchi-gumi die in de jaren zestig actief was in Osaka hing de volgende gedragscode:

Zet triviale zorgen van je af en leef overeenkomstig wat belangrijk is.

Weerhoud je ervan onbesuisd en roekeloos te handelen. Wijd jezelf aan de Ridderlijke Weg.

Trouw aan de organisatie boven alles.

Onthul nooit besluiten die zijn genomen bij vergaderingen van de organisatie.

Train je lichaam en geest elke dag, en wees niet bang voor de dood.

Ieder lid dat ruziet met een lid van hogere rang of hem niet respecteert of gehoorzaamt, of de zaken dan wel het territorium van een meerdere verstoort, wordt onmiddellijk gestraft.

Gehoorzaam altijd je meerdere. Trek zijn oordeel nooit in twijfel, zelfs als hij ongelijk heeft.¹

Voor een organisatie die zich bezighoudt met criminele activiteiten zijn dit begrijpelijke regels. We zien hier alle kenmerkende opvattingen van de yakuza: het gebod ridderlijk te zijn en zelfbeheersing te tonen, de militaire commandostructuur, het krijgsheerachtige ethos van loyaliteit en onverschrokkenheid, het strenge regime van regels en straffen. Het verbod op het onthullen van informatie verdient het te worden benadrukt. Praten óver de organisatie mag, maar de geheimen ervan onthullen niet. Dit moeten we goed voor ogen houden als we ondervragingen van yakuzaleden onder ogen krijgen of beluisteren. Ze willen vaak heel graag praten. Velen van hen zijn goed van de tongriem gesneden en interessant, onderhoudend zelfs. Maar als je goed luistert, valt het op dat ze geen significante informatie geven over de operaties van de groep of de activiteiten waarmee die geld verdient. Ze praten wel maar onthullen niets. Wat discipline betreft hebben de yakuzagebruiken veel methoden om leden aan te pakken die ongehoorzaam zijn of conflicten binnen de organisatie veroorzaken. De beruchtste is het gebruik weerspannige leden te dwingen een van hun eigen vingers af te hakken. Het was tot voor kort niet ongevoen dat een yakuzabaas een verzameling flesjes had met afgehakte vingers van zijn handlangers, stuk voor stuk geconserveerd in alcohol.

De uitdagingen waarvoor de yakuzagroepen in de eenentwintigste eeuw staan zijn vergelijkbaar met die van de maffia en traditionele misdadigersgilden in andere delen van de wereld. Het internet, cybercriminaliteit, immigratie en mondialisering hebben het landschap waarin

ze te werk gaan getransformeerd, en met traditionele methoden oogst je geen gemakkelijke winsten meer. Door de druk om inkomsten te garanderen ondanks de strengere regels die hun operaties tegenwoordig inperken, zijn sommige groepen geworden tot misdadigersbendes zonder verzachtende kenmerken. Het gaat zelfs zo ver dat enkele Japanse commentatoren de achteruitgang van de yakuza betreurden als een symptoom van nationaal verval, het zoveelste stukje traditioneel Japan dat geleidelijk ten onder gaat. Toch hebben chauvinistische opvattingen over ridderlijkheid onlangs een heropleving beleefd, nu een nieuwe generatie yakuzaleden probeert zich te distantiëren van het sociopathische imago van hun directe voorgangers.

Dit boek beschrijft de ontwikkeling van de yakuza in de loop van vier eeuwen. Sommige aspecten van de yakuzacultuur en -rituelen kunnen op z'n minst helemaal worden herleid tot aan de oprichting van het Tokugawa-shogunaat aan het begin van de zeventiende eeuw. De bendecultuur bloeide onder de *rōnin*, krijgers die bij niemand in dienst waren en uitgesloten waren van posities binnen de nieuwe politieke orde. Ze legden eden van broederschap af en beweerden zich te houden aan de ridderlijke normen van de krijgers, terwijl ze goksyndicaten leidden en met geweld gratis goederen en diensten van kleine ondernemingen opeisten.

In de achttiende eeuw kwamen gedisciplineerdere groepen op die zichzelf als ridderlijke organisaties opwierpen. Gokkers, woekeraars, drugshandelaars en koppelbazen bundelden hun krachten. Ze wijdde hun allianties in met quasireligieuze ceremonies en bedekten hun lichamen met tatoeages. Als ridderlijke mannen probeerden ze sociale legitimiteit te verkrijgen door de vrijwillige brandweer te financieren en hulpacties te steunen na natuurrampen. Het shogunaat verleende sommigen van hen zelfs een officiële status als civiele veiligheidsbeambten.

Het staat allerm minst vast wanneer deze gokkersbendes zich ontwikkelden tot criminele organisaties van het type dat als een mafia kan worden beschouwd. Sommige Japanse historici gebruiken de term *yakuza* met terugwerkende kracht voor de gokkers uit de Tokugawa-tijd. Mijn onderzoek laat zien dat de gokkers hun gangsterpraktijken voor het eerst agressief tot buiten hun gokholen gingen uitbreiden na de val

van het Tokugawa-shogunaat in 1868. Gokken bleef hun voornaamste business, maar ook de groothandel, het transport, de vrachtverwerking en vele andere activiteiten kwamen onder hun controle. Sommige groepen verleenden hun diensten aan rijke families uit de hoogste klasse door hen te beschermen tegen afpersers. Vanaf de jaren twintig, toen de term *yakuza* gangbaar werd, begonnen ze zich te verenigen in grote genootschappen met duizenden leden verspreid over verscheidene prefecturen of zelfs het hele land.

Toen Japan verviel in fascisme en oorlog kwam er een bruto einde aan hun operaties, maar na de oorlog kwamen de groepen snel weer tot leven. Opnieuw konden politici en zakelijke leiders de *yakuza* goed gebruiken en ze betaalden hen om vakbondsleden en communistische opruiers te onderdrukken. In de jaren zestig ontstonden opnieuw grote *yakuzasyndicaten*. Ze beleefden een lange periode van voorspoed, af en toe verstoord door interne vrees, tot de sterk groeiende economie van Japan tegen het eind van de eeuw tot stilstand kwam. Sindsdien zijn hun activiteiten aan banden gelegd door nieuwe wetgeving tegen bendes en werden ze tot zelfs nog meer geslotenheid gedwongen.

Elk hoofdstuk in dit boek gaat in op een locatie in Japan, een stad of een regio, en beschrijft activiteiten van de onderwereld in die plaats in een specifieke historische periode. Welke locaties ik koos werd beïnvloed door de beschikbaarheid van archiefmateriaal en het belang voor de geschiedenis van de *yakuza* als geheel; de meeste locaties heb ik bezocht, om onderzoek te doen en interviews af te nemen. Ik heb geprobeerd een evenwicht te vinden tussen het beschrijven van het verschijnsel en het vertellen van verhalen over individuen.

Bij mijn onderzoek kreeg ik substantiële hulp van kenners van de onderwereld. Ook andere specialisten hielpen me ruimhartig bij het verkrijgen van materiaal en introducties. Dankzij hen kreeg ik toegang tot zeldzame bronnen die anders buiten mijn bereik hadden gelegen. Hiertoe behoorde een tweedelige geschiedenis van de *yakuzafamilies* die in de jaren 1930 werd samengesteld en in eigen beheer werd gedrukt door een hooggeplaatst lid van de familie Nawai uit Tokio. De meeste exemplaren van dit unieke werk werden door de politie in beslag genomen en vernietigd, maar in privécollecties zijn er nog een paar bewaard gebleven. Ik kon ook gebruikmaken van ander materiaal

dat werd gedrukt door de yakuza zelf, zoals particulier samengestelde biografieën van leiders en stambomen van diverse families, propagandistische pamfletten die in de jaren twintig en dertig met steun van de yakuza werden verspreid door politieke activistische groeperingen, en nieuwsbulletins die de Yamaguchi-gumi in de jaren zeventig vanuit hun hoofdkantoor landelijk onder de leden distribueerde. Zodoende verschijnt een grote hoeveelheid van de informatie die in dit boek wordt gepresenteerd voor het eerst buiten het Japanse taalgebied.

1

Samoeraigangsters

‘Het is niet overdreven te zeggen dat veel van onze yakuzamanieren, -gebruiken en -rituelen, waar we ons nog altijd vol trots aan houden, voortvloeien uit een krijgerscultuur.’¹ Dit is een uitspraak van Numata Toramatsu, een vooraanstaande figuur uit de onderwereld van Tokio in de periode tussen de twee wereldoorlogen. Numata zei dat in een tijd waarin de hele Japanse bevolking was vergiftigd met oorlogszuchtige taal over de ‘gewoonten van de krijger’. Toch waren zijn uitspraken in lijn met de aloude manier waarop leden van de Japanse onderwereld over zichzelf en hun activiteiten spraken.

Twee beweringen zijn consequent aan de man gebracht, zowel door oude yakuza-invloed op de Japanse amusementsindustrie als door de geschriften van insiders zoals Numata. De eerste is dat het fenomeen yakuza een paar eeuwen geleden ontstond onder opstandige krijgers in het feodale tijdperk. De tweede is dat leden van de yakuza proberen een gedragscode hoog te houden die wordt bepaald door oude krijgersopvattingen over ridderlijkheid en eer.

Waarschijnlijk is het juist te zeggen dat Japanse gangsters de afgelopen paar eeuwen een imago hebben gevormd gebaseerd op een krijgerscultuur, terwijl ze zogenaamd een code van ridderlijkheid en eer hooghielden.

Toch hebben de beweringen wel aspecten die de toets der kritiek kunnen doorstaan. Het is niet vreemd te beweren dat een bepaald kenmerk van de Japanse samenleving is ontleend aan een krijgerscultuur. Japan werd bijna zevenhonderd jaar, van de twaalfde tot de negentiende eeuw, geregeerd door een militaire klasse. Veel elementen van de sociale en culturele tradities van Japan vinden hun oorsprong in gebruiken die werden geïnitieerd door krijgers, en in pogingen van burgers om die krijgersmanieren na te streven. Eeuwenlang mochten vrijwel al-

leen leden van de militaire klasse in Japan wapens dragen en zich de zwaardvechtkunst eigen maken. Dat sleutelposities in de Japanse criminele onderwereld later werden gedomineerd door krijgers, of preciezer gezegd, zoals Numata zelf erkent, *bushi no ochibito*, 'drop-outs onder de krijgers', was geen verrassing. Zoals we zullen zien was veel van het gedrag van deze drop-outs echter niet gebaseerd op een herkenbare ridderlijke code.

De eerste tekenen van een nieuw soort criminele subcultuur deden zich voor aan het begin van de zeventiende eeuw, toen in Japan een einde kwam aan een lange burgeroorlog. In de stad Edo, zoals Tokio toen heette, vormde de zegevierende warlord Tokugawa Ieyasu een militaire regering met zichzelf als shogun, oftewel opperbevelhebber. Ieyasu maakte ook aanspraak op de territoria Kyoto en Osaka. De Japanse keizer mocht in Kyoto blijven als een symbolische figuur zonder politiek gezag. De rest van het land werd verdeeld in bijna driehonderd feodale domeinen, die elk werden geleid door een *daimyō*, een regionale heer die er zijn eigen leger op nahield.

De familie Tokugawa zou gedurende de 250 jaar erna ononderbroken heersen over Japan, en het proces van nationale eenwording ging gepaard met een belangrijke herstructurering van de sociale orde van het land. Eerder was het onderscheid tussen soldaten en burgers nooit absoluut geweest. Veel boeren beheersten krijgskunsten; als hun plaatselijke heer hen nodig had of als ze hun territorium moesten beschermen tegen bandieten en plundersaars, grepen ze naar de wapens. Veel militairen waren ook deeltijdboer; als ze geen oorlog voerden, keerden ze terug naar hun boerderijen. In de nieuwe sociale orde sloten deze twee beroepen elkaar uit. Boeren mochten niet meer ten strijde trekken; ze moesten hun wapens overdragen aan de autoriteiten en op het land blijven dat ze bewerkten. Krijgers mochten niet meer boeren; zij moesten hun grond verlaten en naar steden rond kastelen trekken. Dit was de basis van de rigide sociale hiërarchie die de hele Tokugawa-periode zou kenmerken.

Door de duurzame beëindiging van oorlogsvoering en de radicale sociale veranderingen erna, ontstond er onvrede onder veel Japanse jonge mannen die op een loopbaan als militair hoopten. Gedurende de lange burgeroorlog werd de waarde van een krijger bepaald door

de mate van zijn moed en zijn vechterskwaliteiten. Maar krijgers hadden tijdens de Tokugawa-vrede bijna geen gelegenheid meer om zich te onderscheiden in de strijd. Krijgers werden geacht een positie te verwerven als administrateur of bewaker in het regime van de shogun. De oude term *bushi*, ‘man van oorlog’, maakte geleidelijk plaats voor de minder krijgshaftige term *samurai* (letterlijk ‘iemand die dient’).

Verzet tegen deze nieuwe orde was om te beginnen zichtbaar in een nieuwe subcultuur. Vanaf de beginjaren van de Tokugawa-heerschappij deden er verhalen de ronde dat er in diverse delen van het land ‘boosaardige misdadigersbendes’ opkwamen.² Groepen jonge zwaardvechters, gehuld in bonte kleuren en gewapend met extreem lange zwaarden, paradeerden door de straten en maakten stampij. Ze lokten gevechten uit met winkeliers en personeel, met leden van andere bendes of met willekeurige voorbijgangers. Ze werden ook beschuldigd van ernstige misdrijven zoals overvallen, ontvoering en verkrachting.³

Deze schurken kregen vanwege hun afwijkende capriolen en excentrieke uiterlijk de geringschattende benaming *kabuki-mono*, de ‘zwerfende excentriekelingen’. Deze term had dezelfde oorsprong als *kabuki*, de opzichtige nieuwe vorm van theater die rond deze tijd in zwang kwam. Kabukitheaters, en de wijken waar ze waren gevestigd, trokken criminelen en prostituees aan, en golden als decadente oorden. Volgens een boeddhistische priester was zijn bezoek aan een theaterwijk vlak bij de Nihonbashi-brug in het centrum van Edo zenuwslopend als gevolg van ‘monsterachtig gedrag van *yakko* [criminelen op straat], die op de buitenissigste wijze waren gekleed en uit waren op ruzie’.⁴

Toch was het al snel duidelijk dat er meer aan de hand was met de ‘excentriekelingen’ dan hun uiterlijk. Oudere krijgers vormden bendes bestaande uit jongeren en propageerden een soort ideologie. Het modewoord van deze bendes was *ninkyō*, een oude krijgersterm voor ‘ridderlijkheid’. Zoals zoveel begrippen die in Japan de ronde deden, vond dit zijn oorsprong in China. De oude Chinese historicus Sima Qian had omstreeks 100 v.Chr. groepen ridderlijke bandieten beschreven die in de bergen of moerassen woonden en leefden van gokken, overvallen en plunderingen. Deze bandieten werden naar verluidt ook bewonderd om hun moed, hun strenge erecode en de goede daden die ze af en toe verrichtten. ‘Het is waar dat de groepen mannen die het ideaal van

ridderlijkheid omhelzen niet altijd overeenkomstig het recht handelen,' schreef Sima. 'Maar ze houden zich aan hun woord, voeren hun taak uit en proberen zich uit alle macht aan een gemaakte afspraak te houden, zonder zich om hun eigen veiligheid te bekommeren.'⁵

Voor deze opstandige jonge zwaardvechters uit de beginperiode van het Tokugawa-tijdperk was de ridderlijke man taai, onbevreesd, loyaal en betrouwbaar en bereid zijn leven op het spel te zetten voor zijn kameraden. Zulke idealen waren zeer aantrekkelijk voor jonge Japanse mannen die van het militaire bestuur van Tokugawa waren uitgesloten. Deze idealen lieten zich bovendien gemakkelijk vertalen naar de bendedecultuur. De autoriteiten van het shogunaat zagen de opkomst van dit verschijnsel in bendes van jonge krijgers en noemden hen in officiële proclamaties *ninkyō no to*, 'volgelingen van ridderlijkheid'.

Leden van deze bendes legden plechtige eden van trouw en broederschap af aan elkaar. Dat deden ze door sake (rijstwijn) te drinken uit een *sakazuki*, een gelakt sakekopje in de vorm van een kom. De wijn bevatte vaak een paar druppeltjes bloed die de mannen uit hun vingers hadden geknepen. Zulke eden waren weliswaar al lang gebruikelijk onder Japanse krijgers, maar in de eerste eeuw van de Tokugawa-heerschappij groeide het aantal eden in krijgersstijl onder mannen uit andere sociale klassen, vooral die met fysiek zware beroepen. Brandweermannen, hoogtewerkers, mijnwerkers en beroepscriminelen legden een eed van broederschap af aan elkaar, en een eed van trouw aan hun baas. Een eedaflegging werd een ceremoniële gebeurtenis, met pseudoreligieus taalgebruik en pseudoreligieuze paraferalia. Een eed van broederschap tussen bazen uit de onderwereld werd vaak bijgewoond door een priester, die een shintorite uitvoerde die degenen die de eed aflegden zou beschermen tegen boze geesten. Het sakazuki-ritueel zou essentieel worden voor de georganiseerde onderwereld van Japan, waarvan de hele structuur gebaseerd was op eden van trouw boven kommen sake aangelengd met bloed.

Toch was de nieuwe bendedecultuur, hoe kenmerkend deze ook was voor haar tijd, ook ondermijnend. In 1611 kreeg de heerser van het Kaga-domein, heer Maeda Toshinaga, een tip dat een van zijn eigen dienaren, de samoerai Osada, een knecht in dienst had genomen die tot een gewelddadige bende behoorde. Toen heer Maeda Osada bevel

gaf de knecht te arresteren en over te dragen ter ondervraging, weigerde Osada dat. Hij zei: 'Zelfs al had ik zo iemand in mijn huishouden in dienst, dan nog zou het indruisen tegen de gewoonten van de samoerai om hem te arresteren en aan u over te dragen.'⁵ Osada beriep zich op het oude recht van een krijgershuis om problemen intern af te handelen, zonder te buigen voor normen die van buiten zijn groep van getrouwen werden opgelegd.

Heer Maeda was woedend over Osada's ongehoorzaamheid en gaf zijn eigen bewakers opdracht de knecht te arresteren. De knecht was echter al op de vlucht geslagen, naar het schijnt met hulp van Osada. Daarop stuurde heer Maeda een groep soldaten de stad in om verdachte bendeleden op te sporen. Ze hielden tientallen jonge mannen aan, van wie sommigen later werden geëxecuteerd. Osada mocht als krijger van hoge rang eervol sterven door zichzelf te doorsteken met zijn zwaard. Wat de lastige knecht betreft, die werd uiteindelijk gevangen en gedood toen hij probeerde zich een weg te vechten door een grenscontrole. De grensbewakers hakten overeenkomstig de voorschriften zijn hoofd af en leverden dat ter inspectie af bij heer Maeda.⁶ De erecode van de protoyakuza was echter al stevig verankerd, en het doden van een handjevol bendeleden en hun sympathisanten zou niet genoeg zijn om deze los te wrikken.

Een jaar later liet een ander bendegerelateerd incident in Edo zien hoe hardnekkig deze nieuwe cultuur aan het worden was. Commandant Shibayama, een veiligheidsagent van de shogun, had ontdekt dat een van zijn ondergeschikten betrokken was bij een ridderlijkheidsbende, en had hem laten executeren. Leden van die bende namen daarop snel wraak voor de dood van hun vriend door Shibayama in een hinderlaag te lokken en dood te steken. Aangezien Shibayama een van de beveiligingseenheden van het kasteel van de shogun leidde, was de moord op hem een rechtstreekse aanval op het gezag van de shogun, wat neerkwam op verraad.

Rechercheurs startten een onderzoek naar de moord op Shibayama. Ze ontdekten dat de hiervoor verantwoordelijke bende een bondgenootschap was van jonge samoeraibendes die actief waren in de wijken in het westen van Edo. Ze heetten de *Daishō Jingi-gumi*, de 'Goden van de Lange en de Korte', een verwijzing naar de twee zwaarden, het ene

lang en het andere kort, die Japanse krijgers droegen. De vermeende leider van de Goden was een ronin – een samoerai zonder meester – die Ōtori Ippei heette. Ippei, een geduchte en potige zwaardvechter, zou ooit hebben gediend bij de particuliere bewaking van een vooraanstaande vazal van de familie Tokugawa voor hij ontslag nam om het ruige leven van een straatbandiet te omarmen. Maar hij was ook een charismatisch spreker die bij jonge krijgers een pleidooi hield voor het belang van eer en zelfopoffering. Een krijger mag geen vrees kennen, zei hij tegen hen, zelfs niet voor de dood. Alles draait om actie. Als een krijger zich heeft voorgenomen iets te doen, moet hij zich ongeacht de gevaren daarvoor inzetten. Miura Jōshin, een schrijver uit Edo, merkte op dat de lessen van Ippei over ridderlijkheid de rusteloze jonge samoerai in Edo betoverden. ‘Maar liefst tweeduizend jonge mannen in de stad, allemaal laaghartige schurken die geen angst voor de dood kennen, zouden een sakazuki-eesd aan deze kerel hebben afgelegd,’ schreef Miura.⁷

Toen rechercheurs van het shogunaat eenmaal wisten wie hij was, waren Ippei en veel van zijn kameraden ondergedoken. De rechercheurs richtten wegblokkades op en voerden zoekacties uit in belangrijke wijken in een poging hen uit hun schuilplaats te verjagen. Uiteindelijk zag iemand Ippei in het publiek bij een worsteltoernooi en waarschuwde de autoriteiten. Ippei werd op gruwelijke wijze gemarteld en in de zomer van 1612 geëxecuteerd, samen met andere hoge leden van de Goden. Toch leefde zijn naam voort: sommige historici hebben Ippei vanwege zijn opvallende mix van georganiseerde criminaliteit en ridderlijke retoriek de eerste yakuzabaas genoemd.

De executie van Ippei was niet genoeg om de groei van de krijgersbendes een halt toe te roepen – niet eens om zijn eigen bende in Edo ervan te weerhouden actief te blijven. Toch zou dit niet de laatste poging zijn van het shogunaat.

Het Tokugawa-shogunaat vaardigde in de decennia hierna een reeks decreten uit om misdragingen van leden van ridderlijke bendes te be- teugelen. Het shogunaat legde beperkingen op aan lange zwaarden, waarvan de kling niet langer dan 28 *sun* (ongeveer 85 centimeter) mocht zijn, en korte zwaarden niet langer dan 18 *sun* (ongeveer 55 centimeter).

Het shogunaat deed ook sumotoernooien enige tijd in de ban, omdat die een podium waren geworden voor gevechten tussen rivaliserende bendes. Een decreet van het shogunaat uit 1657 waarin het gebruik van zijdebrokaat op kimono's werd verboden, was specifiek gericht tegen leden van ridderlijke bendes. Toch was er geen bewijs dat deze decreten enig effect van betekenis hadden, net zomin als decreten waarin een verbod werd afgekondigd op harnessen, op maskers, op bonte kleding, woeste baarden, vuurwerk, wilde dansen, gevechten tussen krachtpatseren en op 'over straat zwervende groepen bestaande uit acht of meer schurken'.⁸

Zelfs kabukitheaters werden een strijdtoneel. Aanvankelijk was kabuki een vorm van amusement, waarbij jonge vrouwen dansten en simpele verhaaltjes ten tonele brachten. Omdat veel van die vrouwen ook prostituee waren, streden de krijgers soms om hen. Het shogunaat greep in door vrouwen te verbieden het toneel op te gaan en verving hen door jongens. Dit zorgde echter niet voor een verbetering, aangezien de krijgers toen om de jongens gingen vechten. In de krijgersklasse uit de begintijd van de Tokugawa waren homoseksuele relaties niet ongebruikelijk, en sommige verhalen over jonge zwaardvechters die elkaars eer hartstochtelijk verdedigen wijzen mogelijk op meer dan een broederlijke band alleen.

De krijgers besteedden niet al hun energie aan bloedvergieten. Vechtsporten en demonstraties van zwaardvechterskunst waren in de mode, evenals de nieuwe zelfverdedigingssport jiu-jitsu, waarbij men man tegen man vecht. Sumoworstelen was ooit particulier vermaak voor de Japanse elite, maar werd in deze jaren enorm populair. Jonge krijgers worstelden vaak met elkaar op informele toernooien in de buitenlucht, al verwerden die vaak tot knokpartijen.

Schermscholen werden natuurlijke centra voor krijgersmachismo. Zwaardvechters die niets omhanden hadden gingen vaak naar de executieterreinen, waar ze hun zwaardvechterskunst konden oefenen op de lichaamsdelen van pas geëxecuteerde misdadigers. Nachtelijke dodelijke aanvallen op wandelaars vormden een groot probleem in stedelijke centra en werden vaak toegeschreven aan verveelde krijgers die hun zwaard uitprobeerden op ongelukkige burgers.

Om wangedrag van jonge zwaardvechters af te schrikken en een

eind te maken aan de gewoonte om te duelleren, riep het shogunaat vanaf 1659 een stelsel van wachthuizen in het leven in de wijken waar de samoerai woonden. Dag en nacht patrouilleerde een kleine ploeg politiemensen vanuit de wachthuizen door de straten in de omgeving. Later werd ook in de andere delen van de stad een vergelijkbaar stelsel opgetuigd. Deze wachthuizen waren de voorlopers van de buurtbureaus die tegenwoordig een alomtegenwoordig kenmerk zijn van het stedelijk landschap in Japan.

Een andere maatregel van het shogunaat om criminaliteit tegen te gaan was van blijvende invloed op de ontwikkeling van de Japanse onderwereld. Na eeuwen waarin bordelen waren toegestaan mits ze een vergunning hadden van de lokale autoriteiten, besloot het shogunaat nu dat alle bordelen met een vergunning moesten worden ondergebracht in daartoe aangewezen ommuurde buurten. De voornaamste doelen hiervan waren openbare orde en misdaadbesteding. De seksindustrie was al lang berucht om haar gewetenloze praktijken, met name door ronselaars voor de bordelen. Het nieuwe segregatiebeleid zou niet alleen misdrijven, gepleegd door 'werkloze samoerai met een slechte naam, schurken en vagebonden' verminderen, zoals een van de organisatoren van rosse buurten het uitlegde, maar ook 'boeven die jonge meisjes ontvoeren en als prostituee verkopen' afschrikken.⁹

De houding van de Tokugawa ten opzichte van de seksindustrie was dus pragmatisch. Het beleid was gericht op segregatie en regulering, niet op het vervolgen van de pooiers en bordeelhouders of op een poging om hun nering helemaal uit te roeien. Deze houding zou in de loop der jaren keer op keer worden weerspiegeld in de Japanse politiestrategie tegen gangsterbendes en hun activiteiten, en tegen de criminele onderkant van de samenleving in het algemeen.

De grootste en beroemdste van de *yūkaku*, 'rosse buurten', zoals de bordeelbuurten met vergunning bekend kwamen te staan, was Yoshiwara, even ten noorden van de stadsgrens van Edo. Daar werkten zo'n vijfduizend vrouwen en meisjes, naast nog eens duizenden personeelsleden en bedienden, en allerlei professionele artiesten. Tot de andere grote buurten met vergunning behoorden de Shinmachi-wijk in Osaka, die achthonderd 'meisjes van plezier' in de aanbieding had tegen verschillende prijzen, en de Shimabara-wijk in Kyoto, waar de

pretenties van de geishacultuur ooit hun hoogtepunt zouden bereiken.

Elke rosse buurt werd omheind door een hoog houten hek en een gracht, en had gewoonlijk maar één toegangspoort, die zwaar bewaakt werd. Er werden alleen mannen toegelaten, en de vrouwen die er werkten mochten niet naar buiten. Zwaardvechters moesten hun wapens bij de ingang achterlaten, al wijzen verhalen over steekpartijen en duels in de buurt erop dat op z'n minst een paar van hen deze regel aan hun laars laptten.

Na aankomst in een rosse buurt werd een man eerst naar een theehuis begeleid, waar een receptioniste informeerde naar zijn budget en zijn wensen. Een bediende bracht de man vervolgens naar een geschikt bordeel. Nadat hij bij het meisje dat (of de meisjes die) hij had gekozen aan zijn gerief was gekomen, werd de man teruggebracht naar het theehuis om de rekening te betalen. Het was niet ongebruikelijk dat vermogende mannen zich een paar dagen lang uitleefden, en daarom hadden bordelen ook ander tijdverdrijf in de aanbieding, zoals diners en dans.

Veiligheid binnen de rosse buurten was essentieel. Mannen gingen niet naar een buurt met veel criminaliteit. In de begintijd van Yoshiwara was de beveiliging in de buurt in handen van een samoeraibende die de Yoshiya-gumi heette, oftewel de 'Yoshiya-ploeg'. De Yoshiya-ploeg was mogelijk een officiële politie-eenheid, maar de leden ervan hadden de naam hun macht te misbruiken door bedrijfseigenaren in de buurt af te persen. In een verslag worden de gevolgen beschreven voor een dronken samoerai die een straatfeest verstoorde in een gebied dat onder zijn bescherming stond. Eerst pijnigden ze hem door hem te prikken met de punt van hun speren en zwaarden. Vervolgens drukten ze hem op de grond onder een *sasumata* (een wapen in de vorm van een stok met een tweetandig uiteinde) en urineerden ze een voor een op hem.¹⁰

Een dergelijke openlijke vernedering gold als een verschrikkelijke vorm van straf voor een samoerai, en werd in latere eeuwen in de onderwereld een gebruikelijke tactiek. Negentiende- en twintigste-eeuwse Japanse bendes vernederden de leider van een rivaliserende bende bijvoorbeeld door hem te ontvoeren, helemaal uit te kleden en geketend aan een brug of opgesloten in een dierenhok achter te laten.

Na verloop van tijd moedigde het shogunaat de bewoners van de rosse buurten actief aan om voor hun eigen veiligheidsmaatregelen

te zorgen. Bordelen en omringende ondernemingen werden daarmee afhankelijk van officieuze beschermers die 24 uur per dag in de buurten werkten. Gangstertypes monopoliseerden deze beveiliging, en heel wat moderne yakuza-organisaties kunnen rechtstreeks worden teruggevoerd op de bendes die voortkwamen uit de rosse buurten.

De bendecultuur was vanaf circa 1650 niet meer geconcentreerd in de gelederen van de lagere samoerai, maar had zich uitgebreid naar de rang daarboven, die bekendstond als *hatamoto* of 'vaandeldragers'. Deze vaandeldragers mochten als rechtstreekse vazallen van de familie Tokugawa officieel audiënties van de shogun zelf bijwonen, en zodoende onder diens vaandel staan. Een vaandeldrager werd geacht een kleine eenheid soldaten te mobiliseren als de shogun hem opriep om te vechten. Een hooggeplaatste vaandeldrager had gewoonlijk zelf een klein leengoed, terwijl een lagere vaandeldrager een vastgestelde wedde ontving die aan hem werd uitgekeerd in balen rijst. De meesten van hen woonden in Edo, waar ze waren ondergebracht in een wijk iets ten noordwesten van het kasteel van de shogun. In de eerste eeuw van de Tokugawa-heerschappij waren er in totaal zo'n vijfduizend vaandeldragers.

De vaandeldragers genoten een hoge status, maar hadden geen politieke macht. Aangezien ze zelf moesten leren vechten en geen handel mochten drijven, hadden ze geen ander officieel inkomen dan hun rijststipendia. Hun kosten waren echter aanzienlijk, aangezien elke vaandeldrager personeel moest hebben bestaande uit ten minste twee lagere samoerai, een speerdrager en een staljongen, naast verscheidene dragers en bedienden. Veel vaandeldragers hadden bijgevolg moeite om de kosten te dekken en vulden hun inkomen aan met freelanceklussen, die soms van twijfelachtige aard waren.

Mensen riepen regelmatig de hulp in van vaandeldragers bij ruzies, waardoor de vaandeldragers als fixers en handhavers geld konden verdienen. Ook beveiliging en werk als lijfwacht waren belangrijke inkomstenbronnen voor hen. Organisatoren van feestelijkheden die aan financiering probeerden te komen, priesters die donaties voor de tempels probeerden te krijgen en ondernemers die achterstallige betalingen probeerden te innen, konden allemaal op een beter en sneller resultaat hopen als ze een vaandeldrager vroegen het geld te incasseren.

In de eerste decennia van het Tokugawa-bewind was het toelaatbaar als een samoerai een gewone burger die hem beledigde ter plekke dood-sloeg, wat *burei uchi* werd genoemd, 'doden wegens gebrek aan respect'. Dit maakte de weg vrij voor intimidatie, vooral in dorpen of op het platteland waar mensen er niet aan gewend waren hoge samoerai tegen te komen. Een vaandeldrager hoefde slechts zijn officiële kimono aan te trekken, met daarop de onderscheidingstekens van het shogunaat, en rond te paraderen met een bediende in zijn kielzog. Dat was al genoeg om de boeren op de vlucht te jagen.

Samoerai hadden nog meer voorrechten op het gebied van geweld, zoals het recht op bloedwraak met toestemming van het shogunaat. Een samoerai die een vendetta wilde uitvoeren, moest zijn naam, en de namen van de mannen die hem zouden assisteren, laten registreren op het bureau van de magistraat van het shogunaat. Vervolgens wachtte de samoerai tot zijn aanvraag werd toegekend. Als zijn naam eenmaal op de officiële lijst van geregistreerde wraaknemers stond, mocht hij zijn vendetta uitvoeren.

Niet weinig vaandeldragers gingen over tot misdaad om hun financiële problemen op te lossen. De meest voorkomende misdrijven behoorden tot de categorie die we nu gewapende overvallen zouden noemen. Het was voor vaandeldragers niet moeilijk om ondernemers door middel van intimidatie te dwingen gratis goederen en diensten te leveren. Ze konden bij bordelen, badhuizen, restaurants en winkels alles op rekening laten zetten en de eigenaren vervolgens domweg uitdagen om te proberen de uitstaande bedragen te innen. Hieruit ontwikkelden zich vanzelf afpersingsbendes: ondernemers betaalden vaandeldragers op vaste tijden om verschoond te blijven van overlast. Sommige krijgers pleegden grovere misdrijven. Gewelddadige roninbendes, soms onder leiding van vaandeldragers, waarden in het donker door de straten van steden om overvallen en willekeurige moorden te plegen. Gonpachi, een ronin die toen hij in 1679 werd gearresteerd 24 jaar was, zou in de straten van Edo maar liefst 130 mensen hebben beroofd en vermoord.

Het gerucht ging dat vaandeldragers bij hun feestmalen hagedissen-soep en adder-sashimi aten. Een plausibeler gerucht is dat het strijd-lustigste woord uit de Japanse taal, *temē*, gewoonlijk geuit vlak voor een fysieke aanval, door hen is gemunt. Vaandeldragers kregen al snel

de naam schurken en pestkoppen te zijn. Een schrijver uit Edo merkte wanhopig op over vaandeldragers: 'Als de wereld hen nodig heeft, worden ze tijgers. Als de wereld geen behoefte aan hen heeft, worden ze ratten.'¹¹

Halverwege de zeventiende eeuw behoorden de Doornen, de Kwikstaarten en de Musketten tot de bendes onder leiding van vaandeldragers in Edo. De Zes Richtingen ontleende zijn naam aan de opvallende manier van lopen van de leden, van wie werd gezegd dat ze rondparadeerden alsof ze zes kanten tegelijk op gingen. Het lijkt erop dat sommige kenmerken van het gangsterbestaan universeel zijn. Bovenstaande bendes waren allemaal afdelingen van de Goden van de Lange en de Korte, die actief bleef en, voorlopig, aan de repressie van de regering van de shogun wist te ontkomen.

Samoerai die tot bendes behoorden gaven elkaar stoer klinkende bijnamen, zoals 'Orkaan', 'Knuppel', 'Kobold', 'de Monnik' en 'Demonendoder'. Omdat bijnamen zo sterk in verband werden gebracht met criminaliteit, deden veel krijgershuizen deze totaal in de ban. De regering spoorde mensen aan elke vreemdeling met een bijnaam aan te geven. Sommige bijnamen wijzen op een gevoel voor bijtende humor. Drie leden van een gewelddadige bende die werden aangehouden in Osaka, dat een kleine maar actieve onderwereld kende, noemden zich Heibei 'van de Kluizenaarshut', 'Gloednieuwe' Kichiemon en Kanbei 'van de Drie Wormen'. Twee beruchte dieven die verscheidene roofmoorden rond Edo hadden gepleegd, stonden bekend als 'Klonterige' Ichiemon en 'Schijtpot' Gorozaemon.¹²

De lastigste bende in Edo was de Shiratsuka-gumi, of de 'Witte Gevesten'. Deze was bijna twintig jaar actief en het aantal kernleden bedroeg honderd man. Dit waren allemaal samoerai, een mengsel van vaandeldragers en lagere krijgers. De kenmerkende kleur van deze bende was wit, in de Japanse traditie de kleur van de dood. Leden wikkelden witte draden om het gevest van hun zwaarden en droegen witte hoofdbanden, witte obi (sjerpen) en kimono's die waren versierd met afbeeldingen van schedels.

Anders dan de eerdere ridderlijke bendes, die uitsluitend door eden van trouw en drinkrituelen onderling verbonden waren, waren de Witte Gevesten georganiseerd als een financiële coöperatie. De bende

bestond niet alleen voor wederzijdse bescherming van de leden, maar ook om geld te verdienen en zich te verzekeren van nog meer voordelen. Nieuwe leden moesten entreegeld betalen, en daarna moesten ze regelmatig geld afdragen aan de bende. De bende gaf de leden die dat nodig hadden financiële ondersteuning. Er gold een strenge hiërarchie, vergelijkbaar met die van een militaire eenheid. De discipline binnen de bende was streng, en lagere leden die zich niet hielden aan beslissingen van een meerdere werden zwaar gestraft.

De leider van de Witte Gevesten was een vaandeldrager die Mizuno Jūrōzaemon heette. De Mizuno's waren een gerespecteerde krijgersclan uit de omgeving van Hiroshima, waar verscheidene generaties Mizuno de shogun voortreffelijk hadden gediend. Toch kunnen we uit elke beschrijving van Mizuno Jūrōzaemon afleiden dat hij gewoon een socio-pathische schurk was. Hij teisterde en intimideerde samen met zijn bendeleden winkeleigenaren en ondernemers, hield straatgevechten met andere bendes en maakte zich geregeld schuldig aan mishandeling en moord. Het gerucht ging dat Mizuno ook tienermeisjes uit de stad ontvoerde en in zijn woning in Edo als slavinnen hield.¹³

De activiteiten van samoeraibendes zoals de Witte Gevesten lokten een defensieve reactie uit van de stedelingen. In de grote stadscentra, waar de samoerai voornamelijk zaten, vormden stadsbewoners hun eigen bendes, zogenaamd om hun lokale winkels en kleine bedrijven te beschermen tegen samoerai die hen afpersten en herrie schopten. Grote groepen stedelingen verzamelden zich rond mannen van invloed uit de plaatselijke werkende klasse. Hiertoe behoorden koppelbazen, hoofden van de beveiliging in de rosse buurten, bazen van gokhuizen en leiders uit de onderwereld. Deze groepen stedelingen, die de *machi yakko*, 'zware jongens uit de stad', werden genoemd, vormden stof voor latere generaties Japanse toneelschrijvers en verhalenvertellers, al bestaat er nauwelijks betrouwbare informatie over hun activiteiten.

Een van de mannen die door de Witte Gevesten werden vermoord, zou de leider zijn geweest van zo'n groep stedelingen. Hij stond bekend onder de bijnaam 'Chōbei van de Banzuiin'; Banzuiin was de naam van een tempel waar hij eerder nachtwaker was geweest. Chōbei boekte succes als koppelbaas die losse arbeiders leverde voor bouw- en landontginningsprojecten waartoe de Tokugawa-regering opdracht had ge-

geven. Chōbeis invloed moet aanzienlijk zijn geweest, want duizenden arbeiders zouden voor hun dagelijks brood van hem afhankelijk zijn geweest. Er is weinig bekend over zijn illegale activiteiten, behalve dat hij en zijn mannen gokrechten aan de oostkant van de stad in handen hadden.

De regering benoemde stelselmatig vaandeldragers om toezicht te houden op haar bouwprojecten, en zo schijnt Chōbei te zijn geconfronteerd met Mizuno. Volgens één lezing leidde een niet betaalde schuld tot vijandigheid tussen deze twee. Volgens een andere had Mizuno een gokker met de naam Jinbei, een van Chōbeis handlangers, vermoord. Wat de reden ook was, op een avond midden in de zomer van 1657 lokten Mizuno en de Witte Handvesten Chōbei in een hinderlaag in een badhuis ergens aan de oostkant van de stad. Ze staken hem dood met speren en gooiden zijn stoffelijk overschot in de rivier de Sumida.

Omdat de stad kort ervoor was verwoest door een grote brand, hoopte Mizuno misschien dat het lijk niet veel aandacht zou trekken. Chōbeis lichaam werd echter opgevist uit de rivier en snel geïdentificeerd, waardoor twee van zijn aanhangers vanaf dat moment op wraak zonnen. De twee werden onderschept en gedood door zwaardvechters van de Witte Gevesten.¹⁴

Na deze moorden stelde de Tokugawa-regering zich opvallend tolerant op tegenover Mizuno. Afgezien van een officiële berisping (voor een ontvoering) en tijdelijke verbanning naar Hiroshima (voor een moord), kreeg Mizuno jarenlang geen enkele serieuze straf. Dit had waarschijnlijk te maken met de eervolle reputatie van zijn familie en de lage sociale status van zijn slachtoffers.

Nadat de regering klachten had ontvangen over de Witte Gevesten van inwoners van Edo, verloor zij echter eindelijk haar geduld met Mizuno. In het voorjaar van 1664, toen hij 34 jaar was, werd hij op het kasteel van Edo ontboden om zich te verantwoorden tegenover een comité van functionarissen van het shogunaat.

Mizuno verscheen in de slonzige toestand die kenmerkend was voor een *kabuki-mono* voor het comité. Zijn kimono was vies en de mouwen waren aan flarden gescheurd. Hij had een warrige baard, in zijn lange haar zat geen knoop en het hing over zijn schouders. Hij weigerde samen te werken met de functionarissen. Toen ze hem ondervroegen,

stelde hij zich minachtend op. Misschien wist hij dat zijn lot al vaststond. Hij was ongetwijfeld niet verbaasd toen het shogunaat hem de dag erna beval zich van het leven te beroven.

Mizuno voerde gehoorzaam zijn eigen doodvonnis uit, schijnbaar zonder zich te verzetten. Hij knielde zonder omhaal neer in de tuin van zijn woning in Edo en stak een dolk in zijn maag. Vervolgens werd hij door een assistent onthoofd. Regeringsfunctionarissen confisqueerden Mizuno's huis, evenals zijn landgoed in Hiroshima, en verkochten zijn echtgenote en dochter als slavinnen. Mizuno had ook twee zoontjes, van wie de jongste nog maar 2 jaar was. Overheidsbeulen staken de twee jongens dood, om het vuige Mizuno-nageslacht definitief uit te roeien.¹⁵

De Witte Gevesten waren met geweld ontbonden, maar in de jaren erna werden de gevechten tussen samoeraibendes en stadsbewoners alleen maar heviger. In de jaren tachtig van de zeventiende eeuw was er een confrontatie tussen een andere bende van stedelingen, *Tōken-gumi*, de 'Waakhonden', en samoeraibendes. Toen een groep ronin in 1686 in een theater in Edo een chantagepoging deed, daagden leden van de Waakhonden hen uit. Bij het zwaardgevecht dat hierop volgde vielen drie doden. Beveiligingseenheden van het shogunaat voerden hierop weer een draconische zuivering uit. Groepen politiemensen paktten zo'n tweehonderd verdachte bendeleden op, onder wie ronin en stadsbewoners. In een officiële verklaring over de arrestaties werd de schuld gelegd bij 'een groep die zichzelf de Goden van de Lange en de Korte noemt, waarvan de leden overdreven aandacht schenken aan riddelijkheid'.¹⁶

Het is niet duidelijk of de Goden zeventig jaar lang zonder onderbreking actief zijn geweest. Heel lang was het gebruikelijk dat Japanse criminele groepen de naam van een beroemde bende of bendeleider uit het verleden aannamen. In de tijd van de zuivering zeiden veiligheidsagenten dat de leider van de Goden een ronin was die Hanbei heette. Hij bleek een van de drie mannen te zijn geweest die in het theater waren vermoord. Ondertussen was een beroepsdief die Gonbei heette, van wie werd aangenomen dat hij de leider van de Waakhonden was, een van elf mannen die zonder vorm van proces werden onthoofd. De gearresteerde samoerai werden niet geëxecuteerd, maar voor de rest

van hun leven verbannen uit Edo. Toch zouden in een veranderend sociaal klimaat de privileges van de samoerai steeds meer onder druk komen te staan.

Toen het Tokugawa-shogunaat honderd jaar bestond, begon het prestige van de samoeraiklasse achteruit te gaan. Door de opkomst van de handelsgeest waren kooplieden en ondernemers inmiddels opmerkelijk rijker dan krijgers. Stedelingen, met name in Edo, waren zelfverzekerder en assertiever geworden. Decreten van de regering of lokale samoerai-autoriteiten om het sociaal gedrag te reguleren werden stelselmatig in de wind geslagen. Stedelingen die werkten als zelfstandige kruiers, bouwers en draagstoeldragers sloten zich aaneeen tot teams met bendeachtige namen, zoals de Rode Duivels of de Roekeloze Honda's en knokten soms met personeel van de landgoederen van de samoerai.

In de jaren dertig van de achttiende eeuw raadde een militaire instructeur met de naam Matsumiya Kanzan provinciale samoerai aan op te passen als ze in Edo werden gestationeerd. 'De stedelingen van Edo zijn niet zoals die in de kasteelsteden,' waarschuwde hij, 'en zij zijn niet bang voor samoeraivolgelingen uit de provincies. Ze lijken zichzelf te beschouwen als samoerai.' De oude regel dat een samoerai elke gewone burger die hem beledigde mocht neerslaan was niet meer houdbaar. Matsumiya adviseerde zijn pupillen op veilige afstand te blijven als ze werden geconfronteerd met een groep weerspannige stadsbewoners, 'net zoals je niet in de buurt komt van een paard dat onder de drek zit'.¹⁷ Het was duidelijk dat er een geest van verzet groeide.

De overgang van Japan naar een geldeconomie had het leven moeilijker gemaakt voor vaandeldragers, wier stipendia nog altijd werden uitgekeerd in balen rijst. Gewoonlijk zetten vaandeldragers hun stipendia om in geld door die balen aan makelaars in rijst te verkopen. Maar doordat ze de makelaars steeds vaker om geldleningen vroegen met hun wedde als onderpand, maakten die al snel meer winst dankzij de rente dan met de verkoop van rijst. De makelaars pronkten met hun rijkdom door extravagante kimono's te dragen en exorbitante bedragen te besteden in de rosse buurten. Wie een vaandeldrager onder druk zette om zijn schulden in te lossen, liep groot gevaar, en daarom zagen makelaars-geldschietters zich genoodzaakt om zich te omringen met

lijfwachters. De slimste makelaars bedachten manieren om hun schuldenaren onder druk te zetten zonder een gewelddadige reactie uit te lokken, waardoor bondgenootschappen tussen geldschietters, afpersers, handhavers, zware jongens en informanten ontstonden.

Afgezien van hun financiële tegenspoed kampten de samoerai met een fundamenteeler probleem. Japan werd geregeerd door een militaire overheid, bemand door een erfelijke krijgersklasse. Maar omdat er sinds mensenheugenis geen oorlog meer werd gevoerd, waren er geen militaire helden in het land. De Chinese Qing-dynastie hield haar krijgers bezig met militaire campagnes tegen de Mongolen en de inheemse Taiwanese. De Japanse krijgersklasse had veel van haar *raison d'être* verloren. De samoerai paradeerden nog steeds rond met hun lange en korte zwaarden, maar de meesten hadden die nog nooit gebruikt buiten de training, die velen van hen begonnen te verwaarlozen. Praktisch de enige mannen in Japan die nog van geweld hun werk maakten, waren criminelen. Daardoor gingen sommige elementen van de Japanse volkscultuur op zoek naar voorbeelden van heroïek, trouw en zelfopoffering in bandieten of mensen die op de rand van de onderwereld leefden: gokkers, ronin, bazen van stedelingen en struikrovers.

Dan was er ook nog de beruchte vendetta door 47 ronin in Edo in 1703. Hun voormalige heer, Asano Naganori, had een andere heer, Kira Yoshinaka, neergestoken en verwond in het kasteel in Edo. Kira was het hoofd protocol van de shogun geweest en had kennelijk smeergeld geëist van Asano, die weigerde te betalen. Geweld binnen het kasteel van de shogun was een ernstig misdrijf, en enkele uren na het incident kreeg Asano al het bevel zichzelf te doden. Het shogunaat confisqueerde Asano's rijstwedde, zijn kasteel en zijn woning in Edo, en ontsloeg de 300 samoerai in zijn dienst, die daardoor ronin werden. Van deze ronin zwoeren er 47 wraak te nemen. Op 31 januari 1703 bestormden ze 's nachts Kira's woning, overmeesterden de bewakers, staken Kira dood en hakten zijn hoofd af. Ze droegen zijn hoofd triomfantelijk door de straten van Edo en legden het op het graf van hun heer. Door de moord op een ambtenaar van het shogunaat waren de ronin misdadigers geworden. Het shogunaat behandelde hen als zodanig en executeerde ze allemaal. Intellectuelen onder de samoerai discussieerden over de gerechtvaardigheid van wat de ronin hadden gedaan, maar het grote

publiek twijfelde niet. Ze bewonderden de ronin vanwege hun trouw en onverschrokkenheid en impliciet vanwege hun ongehoorzaamheid aan het shogunaat. Een kabukistuk waarin de 47 ronin werden opgehemeld was een enorm succes.¹⁸

Ook andere misdadigers uit de Tokugawa-tijd, zoals overvallers en struikrovers, werden verheerlijkt, vaak zonder enige feitelijke onderbouwing, en door de volksverbeelding getransformeerd tot eervolle schurken of subversieve opstandige helden. Vanaf het midden van de achttiende eeuw dook de leider van de stedelingen Banzuiin Chōbei op als een bijfiguur in Japanse volksverhalen en toneelstukken. Zijn populariteit groeide, hij veranderde in een hoofdpersonage en aan het einde van de volgende eeuw was hij overal in Japan een begrip. Zijn roem werd versterkt door schrijvers van samoerairomans en avonturenverhalen voor jongens, en door zanger-causeurs, zogenaamde *kōdanshi*. Het bekendste kabukistuk gebaseerd op Chōbeis loopbaan werd voor het eerst opgevoerd in 1881 in Tokio en wordt nog altijd op de planken gebracht.

In de verhalen waarin Chōbei een rol speelt wordt vaak beweerd dat zijn vader een krijger in Nagasaki was geweest, zodat hij afstamt van een samoerai. In deze verhalen zijn Chōbeis vijanden corrupte bureaucraten, arrogante samoerai en oneerlijke kooplieden. Chōbei ranselt mensen die op zijn grond problemen veroorzaken weliswaar gauw af, maar gewoonlijk pleegt hij geen moorden. De enkelingen die hij wel vermoordt zijn rivaliserende gokbazen of misdadigers die de stadsbewoners hebben geterroriseerd. Chōbei gebruikt geweld, waar hij goed in is, voor het algemeen welzijn. Als jonge criminelen in zijn buurt zien hoe hij 'de sterken versloeg en de zwakken hielp' (*tsuyoki wo hishigi yowaki wo tasukuru*), worden zij gestimuleerd om een eed van trouw aan Chōbei te zweren. Echte gangsters eigenden zich deze zinsnede toe, die een bekende yakuzaslogan werd en vaak werd aangehaald in memoires, interviews en zelfs in getuigenverklaringen in de rechtbank.¹⁹

Chōbei heeft het door zijn toewijding aan sociale rechtvaardigheid maar druk in de fictieve verhalen. Het ene moment redt hij een mooi 'meisje van plezier' uit de klauwen van een meedogenloze bordeelhoudster. Het volgende moment verjaagt hij een bende afpersers die een lokale winkelier proberen kaal te plukken. Chōbei is altijd moediger

en eerbijder dan de samoerai die zijn grond proberen in te pikken. Op cruciale momenten is hij meer krijger dan zij. In de kabukiscène waarin Mizuno en zijn bende Chōbei in een badhuis in een hinderlaag lokken, verdedigt Chōbei zich maar even voor hij onbevreesd zijn borst vooruitduwt om een duidelijk doelwit aan te bieden terwijl hij pocht dat zijn eigen trouwe volgelingen zijn dood zullen wreken. Mizuno uit terwijl hij Chōbeis hart doorboort met een speer zijn wroeging dat hij zo'n bijzondere tegenstander van het leven berooft.

Het succes van deze verhalen leidde tot een mythologie waarmee yakuzabazen uit de moderne tijd zouden wedijveren en die ze in hun propaganda incorporeerden. Als ze kritische vragen kregen over hun activiteiten, beweerden ze beschermers van de lage klassen te zijn, die zwakken en mensen aan de zelfkant hielpen. Geheime criminele organisaties, die zogenaamd niet bestaan, hoeven zich niet druk te maken om de vorming van een positief imago. Yakuzagroepen zijn nooit geheime organisaties geweest en hebben dus een sterke prikkel om een façade van legitimiteit op te trekken voor zichzelf. Assistentie bij hulpacties na natuurrampen, de bouw van opvanghuizen voor daklozen, financiering van weeshuizen en scholen voor kinderen uit arme gezinnen of domweg geld uitdelen op feestdagen werden gebruikelijke uitingen van de filantropie van yakuza.

Leider van de stedelingen Banzuiin Chōbei in een hinderlaag gelokt door de leider van de Witte Gevesten, Mizuno Jūrōzaemon. Op deze prent uit 1884 zien we de moord zoals deze werd gespeeld door acteurs op het kabukitoneel.

Deze tendens was al zichtbaar in een van de laatste opgetekende gevallen van hooggeplaatste samoerai die zich bezighielden met criminele activiteiten. In de jaren zeventig van de achttiende eeuw waren twee bendes, de Honjo-gumi en de Shitaya-gumi, werkzaam ten noordoosten van het centrum van Edo, niet ver van het huidige Ueno. Hun leiders, Ōta Genzō en Kotaba Sashirō, waren directe vazallen van de Tokugawa-familie, vaandeldragers of *gokenin*, ‘huisknechten’, een rang lager dan de eerste. Beiden hadden een grote bende gokkers en handhavers, onder wie samoerai, ronin en stedelingen, onder hun bevel. Hun criminele ondernemingen waren iets ambitieuzer dan die van eerdere samoeraibendes. Ōta had een gokonderneming én hij deed aan financiële zwendel. Met behulp van valse documenten verwierf hij leningen van geldschietters en kooplieden. Als zijn crediteuren hun geld terug-eisten, stuurde Ōta zijn zware jongens op hen af. Kotaba leidde vanuit zijn eigen woning een goksyndicaat. Hij eiste stelselmatig *reikin*, ‘geld als beloning’, van mensen die hij zou hebben geholpen bij het oplossen van geschillen en andere zakelijke problemen.

Nadat de overheid klachten had gekregen over de vele ‘woeste uitbarstingen’ van hun bendes, gaf zij opdracht Ōta en Kotaba te arresteren, waarna ze hen wilde laten executeren wegens hun misdaden. Groepen lokale bewoners dienden echter petities in waarin hun vele goede daden werden opgesomd. Volgens die petities waren Ōta en Kotaba steunpilaren van hun gemeenschap. Zij waren geen gevaar voor de gemeenschap maar *kyōkaku*, ‘ridderlijke mannen’ of ‘ridderlijke types’. Ze hadden bijgedragen aan de financiering van lokale tempels en van de lokale brandweer. Ōta had zich persoonlijk onderscheiden als brandweerman. Beiden hadden mensen in nood genereus bijgestaan, en beiden hadden samengewerkt met de politie om dieven te pakken. In de petities werd benadrukt met hoeveel succes de twee mannen berovingen hadden voorkomen en ‘problemen van mensen [hadden] opgelost’.²⁰

De functionarissen, mogelijk onder invloed van de petities, besloten het leven van de mannen te sparen. Beamten van het shogunaat oordeelden dat Ōta en Kotaba zich ‘een samoerai onwaardig hadden gedragen’ en verbanden hen voor eeuwig uit Edo. Volgens de onuitgesproken regel weerspiegelde de afstand van het verbanningsoord tot Edo de ernst van de overtredingen. Het shogunaat liet Ōta achter op

een eiland voor de westkust van Kyushu: verder van Edo was vrijwel niet mogelijk.

Kyōkaku, de term die in bovenstaande zaak werd gehanteerd, zou tot het begin van de twintigste eeuw het gebruikelijke Japanse eufemisme voor een gangster zijn, waarna deze werd vervangen door de slangterm *yakuza*. Het begrip 'ridderlijke man' uit de onderwereld was duidelijk een uiting van een concept dat ook wordt aangetroffen in traditionele maffia's uit andere culturen. Mensen in het Westen zullen waarschijnlijk een overeenkomst zien met de *uomo d'onore*, 'man van eer', van de Siciliaanse *cosa nostra*, of met de *vor v zakone*, 'dief met een erecode', van de Russische maffia. In China en Taiwan zijn er lange tijd onderwereldfiguren geweest, *xiongdi*, 'broeders', die zich zogenaamd hielden aan een code van trouw en rechtvaardigheid.

In deze gevallen diende het concept niet alleen om de persoon zelf aan te prijzen, maar ook om zichzelf te overtuigen. Een lid van een Japanse *ninkyō dantai*, 'ridderlijke organisatie', kon zichzelf wijsmaken dat hij geen gewone crimineel was. Hij was trouw aan zijn organisatie, respectabel en oprecht tegen zijn kameraden en meerderen, en bereid om zich op te offeren teneinde zijn baas te beschermen. In hem leefde iets van de oude krijgersgeest voort. Als hem werd opgedragen de verantwoordelijkheid te nemen voor een of andere tegenvaller, dan deed hij dat zonder morren en accepteerde hij zijn straf. Streng, interne discipline in militaire stijl is lange tijd een kenmerk geweest van de *yakuza*, en dit versterkte de bereidheid van de Japanse samenleving om hun bestaan te tolereren.

Met het begrip yakuzaridderlijkheid valt gemakkelijk de spot te drijven. Een belangrijke bezigheid van Japanse ridderlijke organisaties is de laatste jaren handel en distributie van crystal meth geweest, en het aantal verhalen over donaties van *yakuza* aan goede doelen wordt overtroffen door het aantal verhalen over burgers wier armen worden gebroken door invorderaars van de *yakuza*. Toch was yakuzaridderlijkheid als middel om te rekruteren opmerkelijk effectief. Politieonderzoeken hebben bevestigd dat veel van de jonge mannen die zich aansluiten bij de yakuzagroepen zich aangetrokken voelden door het imago van de ridderlijke en eerbare bandiet, maar ook door het concept van de *yakuza* als een 'familie'.

Yakuzaleiders hebben zich op hun beurt flink ingespannen om zichzelf te afficheren als hedendaagse samoerai, al is dit niet voorbehouden aan gangsters. Mede dankzij generaties van yakuza-invloed op de Japanse amusementsindustrie wordt de yakuzacultuur gelijkgesteld aan het ethos van de samoerai, alsof die twee voortkomen uit dezelfde bron. Tot diep in de twintigste eeuw rekenden Japanse gangsters in zwaardgevechten met elkaar af, en een yakuzabaas die een antiek lang en kort zwaard had, prominent uitgesteld in zijn werkruimte, was slechts een stereotype. Het was niet ongebruikelijk dat een yakuzafamilie leiding gaf aan haar eigen sportschool voor oosterse vechtsporten, waar leden karate en judo konden beoefenen of, in een recenter verleden, boksen en kickboksen. De ontvangstzaal van een yakuzahoofdkantoor is gewoonlijk versierd met kalligrafie waarin de deugden onverschrokkenheid, eer en opoffering op pseudo-samoeraiwijze worden opgehemeld.

Dat is het imago dat de yakuzafamilies hebben proberen te cultiveren, en de afkomst waar zij aanspraak op hebben gemaakt. Maar om het verschijnsel yakuza op een operationeel niveau beter te begrijpen, moeten we onderzoeken hoe ze hun traditioneelste inkomstenbronnen hebben gecultiveerd: gokken en protectie.